עני הוא דאקילו רבנן עילויה אבל עשיר לא ורבי יהודה סבר עיקר עירוב ברגל אחד עני ואחד עשיר [א]אבל במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא וזו היא שאמרו מאן קתני לה ר"מ (א) ואהייא קאי אאינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה רבי יהודה ורב חסדא אמר מחלוקת במקום פלוני דר' מאיר סבר עני אין עשיר לא ורבי יהודה סבר אחד עני ואחד עשיר אבל במקומי דברי הכל אחד עני ואחד עשיר דעיקר עירוב ברגל וזו היא שאמרו מאן קתני לה ר"מ ואהייא קאי אהא מי שבא בדרך וחשכה ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה דברי הכל תניא כוותיה דרב נחמן אחד עני ואחד עשיר מערבין בפת ולא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר שביתתי במקומי לפי שלא אמרו מערבין ברגל אלא למי שבא בדרך וחשכה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר [ב]אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל ויצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי וזה הוא עיקרו של עירוב [ג]והתירו חכמים לבעל הבית לשלח עירובו ביד עבדו ביד בנו ביד שלוחו בשביל להקל עליו א"ר יהודה מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומא שהיו מחלקין גרוגרות וצימוקין לעניים בשני בצורת ובאין עניי כפר שיחין ועניי כפר חנניה ומחשיכין על התחום למחרת משכימין ובאין אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני [א]מי שיצא לילך לעיר שמערבין לה והחזירו חברו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי רבי יהודה והוינן בה [ב]מאי שנא איהו ומאי שנא אינהו ואמר רב הונא הכא במאי עסקינן כגון שיש לו שני בתים ושני תחומי שבת ביניהן איהו כיון דנפקא ליה לאורחא הוה ליה עני והנך עשירים נינהו אלמא כל במקום פלוני עני אין עשיר לא ש"מ [ג]מתני ליה [ד]רב חייא בר אשי לחייא בר רב קמיה דרב אחד עני ואחד עשיר א"ל רב סיים בה נמי הלכה כר' יהודה רבה בר רב חנן הוה רגיל דאתי מארטיבנא לפומבדיתא

אמר

עני הוא דאקילו רבנן גביה. הבא בדרך ואין עמו פת הוא דאקילו רבנן גביה לומר שביתתי במקומי כשאינו מכיר אילן או גדר או למכיר לומר שביתתי במקום פלוני: **אבל עשיר.** כגון יושב בביתו לא זו ולא זו: **עיקר עירוב ברגל.** שביתתי מהני אפילו לעשיר אם ילא והחשיך זהו עיקר מלות עירוב כדתני לא אמרו לערב בפת כו' אלמא עיקר תקנת עירוב לר' יהודה ברגל היא: **וזו שאמרו חכמים.** דמשמע דעיקר תקנתא לאו הכי הואי אלא קולא בעלמא הוא שאמרו אבל העני לערב ברגליו: **מאן קאמר ליה ר"מ.** דאמר עיקר עירוב בפת: **ואהיכא קאי אאינו מכיר או שאינו בקי בהלכה.** ואמר שביתתי תחתי עלה קאמר ר"מ וזהו שאמרו כלומר דאפילו להאי דאמר במקומי קולא הוא דאקילו רבנן גביה אבל לא זהו עיקר תקנת עירוב: **ולא אמרו לערב בפת.** דמשמע דעיקר עירוב כי איתקן ברגל איתקן ולא אמרו בפת אלא להקל על העשיר: **מחלוקת במקום פלוני.** דאין כאן לא עירוב בפת ולא עירוב ברגל אלא אמירה בעלמא עלה קאמר ר"מ עני אין עשיר לא: **אבל במקומי דברי הכל אחד עני ואחד עשיר.** דעיקר עירוב ברגל: ה"ג **וזהו שאמרו.** דמשמע דאין זה עיקר עירוב אלא קולא הוא דאמר לעני על כרחך ר"מ קאמר לה. ואע"ג דמוקמינן לה במי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי בעיקרו והאי אפילו לר' יהודה לא זהו עיקר מצותו אפ"ה לא מצינן לאוקמא כר' יהודה משום דקתני בה עני ואילו ר' יהודה אחד עני ואחד עשיר קאמר: **מי שבא בדרך וחשכה לו.** והיה מכיר אילן ואמר שביתתי בעיקרו דקתני קנה שם שביתתו ועלה קאמר זה הוא שאמרו העני מערב ברגליו דהא קולא לעני הוא דאקול לא שיהא זה עיקר עירוב אלא כאומר שביתתי במקומי ור' יהודה אמר אפילו לעשיר שהיה יושב בביתו ואמר שביתתי בסוף אלפים הקילו נמי ואף על גב דעיקר עירוב במקומי הוא: **ולא אמרו.** דמשמע עיקר עירוב אינו בפת אלא להקל על העשיר הוא דאיתקון סתמא היא וד"ה ולאו מסקנא דמילתיה דר"י היא דהא רבי מאיר נמי מודה בה דעיקר עירוב ברגל במקומי: **תניא כוותיה דר"נ.** דאמר [ע"א] מחלוקת במקומי דאפילו היכא דאמר במקומי לר"מ עשיר לא ור' יהודה נמי לא שרי לעשיר אלא במקומי אבל במקום פלוני לא: ה"ג **ולא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי.** והאי חוץ לתחום לאו דווקא אלא בסוף התחום ואי דווקא חוץ לתחום בתוך ד' אמות קאמר שבו שביתתו: **שלא אמרו לערב ברגל.** אפילו כי האי גוונא דאמר במקומי אלא למי שבא בדרך כו' אלמא לר"מ אפילו במקומי עני אין עשיר לא: **ויצא עשיר חוץ לתחום.** אם ירצה: **ויאמר שביתתי במקומי.** אלמא לר' יהודה לא שרי לעשיר אלא במקומי כרב נחמן: **א"ר יהודה מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומא.** מקום: **גרוגרות.** תאנים יבשים: **צימוקין.** ענבים יבשים שנתייבשו ונצטמקו: **עניי כפר שיחין.** סמוכין להן לארומא בתוך ד' אלפים: **ומחשיכין על התחום כו'.** אלמא עיקר עירוב ברגל ובמקומי ואע"ג דעניים היו הואיל ובביתם איתנהו כעשירים דמו דלא"א להם בלא מזון ב' סעודות ואעפ"כ היו מערבין ברגלן ומחשיכין דהיינו במקומי כרב נחמן (ב) אלמא עיקר עירוב ברגל ומחשיכין על התחום ואע"ג דלגבי עירוב עשירים הן דהא מביתם יוצאין על כך ויש להן פת אפ"ה שרי כי לית ליה שליח לערב (ג) ברגליו: **מתני' נמי דיקא.** כרב נחמן דלר' יהודה במקום פלוני עשיר לא וכי פליג אדר"מ במקומי הוא דפליג: **מי שילא.** כל דהו והחזיק בדרך לעיר שמערבין שסמוכה לעירו לסוף ד' אלפים ויכול אדם לילך מזו לזו ע"י עירוב: **והחזירו חברו.** דא"ל עת חמה הוא עת צינה הוא כדלקמן (נג.): **הוא מותר לילך.** למחר לאותה עיר אחרת וכל בני עירו אסורין: **שיש לו ב' בתים.** אחד בזו ואחד בזו והיה רוצה לילך לביתו שבעיר אחרת מע"ש ולשבות שם בשבת ולא יצא מביתו אדעתא דקניית שביתה בסוף התחום ולחזור אלא אדעתא למיזל עד התם והחזירו חבירו: **איהו כיון דנפק לאורחא.** משום הליכה ממש ולא משום לערב ברגליו הוי ליה עני ויכול לומר שביתתי בסוף התחום ויקיים מקום הניכר לו שם. ופלוגתא דאמוראי היא לקמן (שם) איכא למ"ד דאפילו לא אמר נמי (ד) כיון דלאו סהדי דהתם בעי למיזל כמאן דאמר דמי וע"כ בדלא אמר מידי עסקינן מדלא דלא קתני ואמר שביתתי במקום פלוני ועוד מדפליג ר"מ עלה ואמר הרי זה חמר גמל ש"מ בדלא אמר שביתתי במקום פלוני עסקינן דהא ר"מ מודה בעני. וא"ת ר"מ עשיר חשיב ליה להאי דמשום דהחזיק בדרך פורתא לא משוי ליה עני א"כ דעשיר חשיב ליה ר"מ חמר גמל אמאי הא בביתו לא רלה לקנות דהא אמר שביתתי בסוף התחום ושם לא יכול דהא לאו עני הוא ולא יזוז ממקומו מיבעי ליה אלא בדלא אמר עסקינן ור"מ נמי עני משוי ליה ומשום דלא אמר כלום מספקא ליה אי דעתו לקנות שביתה בסוף התחום או שמא חזר בו לגמרי מלילך למחר לאותה העיר ודעתו לקנות שביתה בביתו הלכך חמר גמל הוא: **הנך עשירים נינהו.** ואפילו אמרו שביתתנו במקום פלוני אסור דאי לא אמרו פשיטא. אלמא כל במקום פלוני לר' יהודה עני אין עשיר לא ולהכי נקט יש לו ב' בתים דאי לא הוה ליה ביתא התם לא הוה אמרינן כי לא אמר כמאן דאמר דמי דדלמא קא הדר ביה: **הלכה כרבי יהודה.** וכרב נחמן במקומי: **הוה אתי מארטיבנא.** רגיל דאתי בכל שבת מארטיבנא לפומבדיתא

והיה

ואהיכא קאי אאינו מכיר. ולא בעי למימר דקאי אמי שבא בדרך וחשכה לו ודברי הכל דמוכחא מתני' דבכמאי דפליגי ר"מ ורבי יהודה איירי: **ולא** אמרו לערב בפת אלא להקל מאן קתני לה דברי הכל. וא"ת ולר' יהודה מאי להקל איכא כיון שאפילו בביתו יכול לומר שביתתי במקום פלוני וי"ל דהאי להקל היכא דליכא אילן או גדר ומקום מסויים במקום שרולה לקנות שביתה:

ויצא עשיר חוץ לתחום. קשה לר"י דמדקרי ליה עשיר דמשמע שרולה לחזור וללון בביתו ואיך יכול לחזור והלא אין לו אלא אלפים מעירובו לצד עירו ואפילו אם ביתו הוא הראשון בכניסתו לצד עירו לא יהיה לו בתוך ביתו אלא ד' אמות ולאו בשופטני עסקינן שילון בביתו ולא יהיה לו אלא ד"א ונראה לר"י דהא חוץ לתחום היינו חוץ לעיבורה של עיר וכה"ג איכא בכילד מעברין (לקמן דף ס.) ועוד אומר ר"י דהאי דקאמר ויצא עשיר חוץ לתחום לא שרולה לקנות שביתה חוץ לתחום אלא שרולה לחזור ולקנות שביתה בתוך התחום ונקט הכי משום רבי מאיר דקתני לא יצא עשיר חוץ לתחום וקמ"ל אע"פ דיצא חוץ לתחום ודמי השתא לבא בדרך ואפ"ה אין יכול לערב ברגליו דכיון דכל עיקר יציאה זו לא היה אלא כדי לערב ואגב דנקט רבי מאיר נקט נמי רבי יהודה:

האי

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פ"ו מהלכות עירובין הלכה ב ג סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' תט סעיף יג [וסי' תי סעי' א כן]:

נז ב מיי' שם הלכה א טוש"ע א"ח סי' תט סעיף ז:

נח ג מיי' שם טור ש"ע שם סעיף ח:

רבינו חננאל

דכיון דאמר שביתתי במקומי דין, אין צריך עירוב אחר בפת, דר' מאיר סבר עני אין עשיר לא, ור' יהוד' סבר אחד עני ואחד עשיר, אבל במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא. אלמא קסבר ר' מאיר עיקר עירוב בפת, וזהו שאמרו אאינו ניכר או אינו בקי בהלכה קאי. לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר ר' יהוד' קתני לה. והלכה כר' יהוד'. וקיימא לן כרב נחמן דתניא כוותיה, דתניא זהו שאמרו (מפני) העני מערב ברגליו, ולא יצא העשיר חוץ לתחום ויאמר שביתתי במקומי לפי שלא התירו לערב ברגליו אלא למי שבא בדרך וחשכה לו דברי ר' מאיר. ר' יהוד' אומר אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל, ויוצא עשיר חוץ לעיר לתחום (ואמר) [ויאמר] שביתתי תהא במקומי, וזהו עיקרו של עירוב. והתירו לבעל הבית לשלח עירובו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו בשביל להקל עליו. אמר רב אשי אף אנן נמי תניינא להא דרב נחמן, דתנן מי שיצא לילך לעיר שמערבין בה, פירוש שיש לו לילך בה על ידי עירוב. והחזירו חבירו, [הוא] מותר שעירב ברגליו וכל בני העיר אסורין. ופירשה רב הונא כגון שיש לו שני בתים וביניהן שני תחומי שבת שהן ד' אלפים אמה, איהו דעקר נפשיה הוה ליה כעני, דכל הבא בדרך עני הוא חשוב שאין פת מצויה לרוב עוברי דרכים. וכבר הותר לו לערב ברגליו. וכיון שאמר שביתתי במקום שני התחומין קנה לו התם שביתה, ויש לו לילך מביתו זה שלן בו לביתו האחר בסמוך ד' אלפים אמה. אבל בני העיר כיון שלא החזיקו בדרך הוו להו עשירים. ואף על גב (דאמרינ') [דאמרו] שביתתינו במקום פלוני לא קנו שביתה התם. דלא התירו לערב במקום פלוני בדיבור אלא עני אבל עשיר לא. תניא כפירושא דרב הונא. מתני' לה רב חייא בר אשי לחייא בר רב אחד עני ואחד עשיר. א"ל רבא תנייה הלכתא כרב יהוד'. רבא בר חנן רגיל דאתא מאנטוכייא לפומבדיתא לפירקיה דרב יוסף

מסורת הש"ס

א) [לקמן נג.], ב) [שם], ג) [לעיל מז.], ד) [גירסת הרא"ש רב חמא].

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' ר' מאיר (ואהייא) תו"מ ונ"ב גירסת רש"י ואהיכא: (ב) רש"י ד"ה ומחשיכין וכו' דהיינו במקומי כרב נחמן ומחשיכין על התחום כצ"ל ותיבת אלמא עיקר עירוב ברגל נמחק: (ג) בא"ד כי לית ליה שליח לערב בפת יערב ברגליו: (ד) ד"ה איהו כיון וכו' איכא למאן דאמר דאפי' לא אמר נמי ועל כרחך בדלא אמר איהו מערב מידי עסקינן כיון דאנן סהדי דהתם בעי למיזל כמאן דאמר דמי מדא דלא קתני:

* * *

מוסף רש"י

מתני ליה ר' חייא בר אשי. מתני', אחד עני ואחד עשיר. במילתיה דר' יהודה (לעיל מז.).